

ANALIZA ORGANIZACJI EKSTREMALNEJ IMPREZY TURYSTYCZNEJ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Materiał referowany na XLV Konferencji Naukowej na temat „Sytuacja osób z niepełnosprawnością w rzeczywistości epidemicznej - II” w ramach Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka (ODRD) zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu i Dolnośląską Szkołę Wyższą [Wrocław ul. Strzegomska 55, Dolnośląska Szkoła Wyższa, 17.12.2021 r.].

Materiał przedstawiany w Internecie w 2021 r. [www.twkwroclaw.pl].

Artykuł opublikowany w książce Patkiewicz J. Misja Curacao - Mimo pandemii - Wyprawa nurkowa polskich niepełnosprawnych nurków na Curacao - 2021. [w:] Patkiewicz J. (red.) Sytuacja osób z niepełnosprawnością w rzeczywistości epidemicznej. TWK-Wrocław, DSW-Wrocław, Wrocław, 2022, 150-182.

Józef Patkiewicz

Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem,
Klub Podwodny „Nemo” Wrocław

MISJA CURACAO

**Mimo pandemii - Wyprawa nurkowa polskich niepełnosprawnych nurków
na Curacao - 2021**

Słowa kluczowe: osoby niepełnosprawne, aktywność, nurkowanie

Wstęp

Po wcześniejszych kontaktach i informacjach telefonicznych otrzymuję ofertę udziału w **wyprawie nurkowej osób niepełnosprawnych na Filipiny**. Organizatorem wyprawy jest biuro **Nautica Travel & Adventure i Fundacja Mniejszy Błękit im. Asi Kułakowskiej**.

Fundację Mniejszy Błękit założyli Rodzice zmarłej tragicznie Asi Kułakowskiej – działaczki organizacji Nautica - Monika Nagadowska i Piotr Kułakowski.

Misja fundacji:

„Ponieważ większość swojej działalności nurkowej poświęciła Asia osobom z niepełnosprawnościami, postanowiliśmy kontynuować tę Jej pasję...

— Rodzice Asi”

Celem Fundacji jest ułatwianie osobom niepełnosprawnym uprawiania turystyki podwodnej.

O działalności Fundacji Mniejszy Błękit dowiedziałem się od kolegi Zbyszka, który już kilkakrotnie uczestniczył w organizowanych przez nią wyprawach. Cele Fundacji są bardzo wzniosłe i ważne, co jako osoba niepełnosprawna i organizator szczególnie doceniam.

Nurkowanie

Nurkowanie jest jedną z dziedzin turystyki kwalifikowanej, niezwykle atrakcyjną, ale szczególnie niebezpieczną ze względu na przebywanie w innym niż na lądzie środowisku – środowisku wodnym - przy zmienionych parametrach zewnętrznych, jak: warunki oddychania, ciśnienie, widoczność, temperatura, orientacja i komunikacja pod wodą (Jethon, 2005; Patkiewicz, 2002-1, 2004-2, 2005, 2006-4, 2012-1, 2015-1; Samołyk i inni, 2005; Sapiłak i Steciwko, 2003).

Dodatkowo generuje też szereg problemów dla niepełnosprawnych nurków, jak i dla kadry organizatorów (Patkiewicz, 1987-1, 1998-1 i 3, 1999-3, 2004-1, 2005, 2006-3, 2012-2, 2015-2, 2018).

Nurkowanie wyrabia samodzielność, odpowiedzialność i umiejętność współdziałania w grupie (Dąbrowski i Korneluk, 2011).

Uprawianie nurkowania integruje społecznie osoby niepełnosprawne i stanowi często okazję do kompensacji lub nawet nadkompensacji swojej niepełnosprawności (Patkiewicz, 1994-1, 1995-2, 1997-1, 2002-1 i 3, 2007-4, 2015-2). Bolach (2004) podkreśla wpływ nurkowania na samopoczucie oraz wzrost autorytetu osób niepełnosprawnych i ułatwienie akceptacji swojej niepełnosprawności. Sprzyja inkluzji społecznej osób niepełnosprawnych.

W zależności od warunków uprawiania, można nurkowanie traktować jako sport ekstremalny.

O zakwalifikowaniu nurkowania do sportu **ekstremalnego** decydują **czynniki zagrożenia** wynikające ze specjalnych warunków nurkowań, np. głębokich, nocnych, pod lodem, w podwodnych jaskiniach, w kamieniołomach, na wrakach, w rzekach lub w morzu z silnym prądem czy przy niekorzystnych warunkach pogodowych. Istotne są też zagrożenia ze strony fauny i flory podwodnej.

Przy nurkowaniu osób niepełnosprawnych występują dodatkowe ograniczenia wynikające z ich niepełnosprawności. Osoby niepełnosprawne, tak jak i inni nurkujący, muszą posiadać odpowiednie wykształcenie, certyfikaty nurkowe i określony staż nurkowy (Patkiewicz, 2012-1, 2018).

Początek zorganizowanej działalności pletwonurkowej w Polsce i w PTTK to rok 1956, kiedy to powstają dwa pierwsze kluby pletwonurków - Warszawski Klub Pletwonurków PTTK i Poznański Klub Podwodny PTTK „Akwanauta”. Pod koniec 1956 roku pletwonurkowie tych klubów powołują przy Zarządzie Głównym PTTK Komisję Turystyki Podwodnej PTTK przemianowaną w 1972 roku na Komisję Działalności Podwodnej PTTK. Nurkowanie rozwija się też w Lidze Obrony Kraju i w wojsku (Patkiewicz, 2006-1; O nas, 2022).

Osoby niepełnosprawne uprawiają nurkowanie od początku zorganizowanej działalności podwodnej w Polsce. Możliwe to było w ramach i przy pomocy różnych organizacji, ale przede wszystkim dzięki samozaparcu nurków i ich determinacji w stopniowym pokonywaniu różnych barier architektonicznych, transportowych, sprzętowych, finansowych i legislacyjnych, ale i społecznych (Patkiewicz, 1998-1, 2002-3, 2003-3, 2007-4, 2012-1 i 2, 2015-1 i 2, 2019-1).

Ważna była szeroka popularyzacja aktywności społecznej i ruchowej wśród osób niepełnosprawnych, a w tym nurkowania, oraz tworzenia warunków do ich uprawiania. Zasadniczą rolę odegrały tu organizacje pozarządowe (Jan, 1974; Patkiewicz, 1974, 1987-2 i 3, 1988, 1993, 1994-2, 1995-1 i 2, 1997-1 i 2, 1998-2, 1999-1 i 2, 2000, 2002-2, 2003-1 i 2 i 3 i 4, 2006-2, 2007-1 i 2 i 3 i 4 i 5, 200-1 i 2, 2011-1 i 2 i 3, 2016, 2019-1 i 2; Biuletyn).

Oferta Filipiny

„12.11.2019

Witam serdecznie,

W załączniku przesyłam pełną ofertę.

*Termin wyprawy na **Filipiny**: 22 września – 3 października 2020*

Warunkiem przyjęcia zgłoszenia jest podpisana umowa zgłoszenie (skan / foto).

Zgłoszenia przyjmujemy tylko do 30 listopada.

Informacje o zakwalifikowaniu się na wyjazd - najpóźniej do 20 grudnia.

pozdrawiam serdecznie :)

Nautica Travel – Kasia”

Po zgłoszeniu swojej kandydatury i uzyskaniu akceptacji oraz podpisaniu umowy i wpłacie wpisowego trwa dalsza korespondencja.

„15.01.2020

Witajcie Podróżnicy,

Z wielką przyjemnością chcemy zaprosić Was do udziału w pionierskiej Wyprawie na Filipiny.

Po wyjeździe zapoznawczym uważamy, że wspólnymi siłami damy radę przeprowadzić wyjazd bezpiecznie i z dużą ilością pozytywnych wrażeń

Nim ostatecznie potwierdzicie swój udział - przeczytajcie jeszcze kilka uwag do programu ...

Pozdrawiam,
Anna Rocka
biuro Nautica Travel & Adventure”

Niestety na początku roku 2020 nastąpiła pandemia koronawirusa i w marcu ogłoszono w Polsce lockdown.

PIERWSZA FALA PANDEMII

1. 12 marca 2020 roku zostały zawieszone zajęcia w szkołach, przedszkolach, żłobkach.
2. 13 marca 2020 roku zostały wprowadzone pierwsze ograniczenia działalności gospodarczej: ograniczenie funkcjonowania galerii handlowych, zakaz zgromadzeń powyżej 50 osób o charakterze publicznym, państwowym i religijnym, restauracje mogą dostarczać jedynie jedzenie na wynos, zamknięte zostają siłownie, baseny, kluby taneczne, kluby fitness, muzea, biblioteki i kina.
3. 23 marca 2020 roku został wprowadzony stan epidemii w Polsce. Od 24 marca do 11 kwietnia obowiązywało ograniczenie w przemieszczaniu się poza celami bytowymi, zdrowotnymi i zawodowymi. Ograniczono ilość udostępnianych miejsc w transporcie publicznym. Wprowadzono całkowity zakaz zgromadzeń. Pozostałe ograniczenia zostały utrzymane w mocy.
4. 31 marca 2020 roku wprowadzono kolejne ograniczenia. Ograniczono liczbę klientów w sklepach do 3 osób na kasę. Zamknięto budowlane sklepy wielkopowierzchniowe w weekendy. Wprowadzono godziny dla seniora. Zamknięte zostały hotele i miejsca wynajmu krótkoterminowego. Zamknięto wszystkie zakłady fryzjerskie, kosmetyczne, salony tatuażu i piercingu. Wprowadzono także zakaz przebywania na plażach i terenach zielonych - do odwołania.
5. 9 kwietnia wprowadzono nakaz zasłaniania nosa i ust oraz przedłużono obowiązujące ograniczenia.
6. 16 kwietnia rząd ogłosił plan znoszenia restrykcji oraz pierwszy etap znoszenia obostrzeń od 20 kwietnia. Zwiększono liczbę osób, które mogły jednocześnie robić zakupy: ...

Następnie nastąpiło stopniowe znoszenie ograniczeń.

Pandemiczna sytuacja światowa wpłynęła jednak na drastyczne zmiany wszystkich planów, w tym turystycznych.

W efekcie zaczęto kolejno przekładać terminy wyprawy na Filipiny.

„Anna Rocka 27 lip 2020, 21:54

Kochani,

niestety piszę z nie najlepszymi wiadomościami: Mimo szczerych chęci - jesteśmy zmuszeni jednak przesunąć nasz wyjazd. Na chwilę obecną proponujemy listopad (9-20 listopada 2020)”.

„8.10.2020

Przekazuję zatem w imieniu Fundacji decyzję o przełożeniu wyjazdu na rok 2021 - który mamy nadzieję, będzie już ciut lepszy pod względem wyjazdowym)”.

Curacao

Po ponownym przełożeniu w czerwcu 2021 terminu Filipin na jesień 2022 roku, pojawiła się oferta wyprawy nurkowej na Curacao na Morzu Karaibskim, w terminie od 26 października do 4 listopada 2021 roku. Postanowiłem skorzystać z tej oferty i zamieniłem Filipiny na Curacao. Podobnie zrobił mój kolega z Wrocławia Zbyszek, z niepełnosprawnością ruchową.

W lipcu 2021 r. podpisałem nową umowę i prześięgowałem wpłatę na Filipiny z dopłatą na Curacao.

Pod koniec września otrzymałem od Fundacji obszerną instrukcję dotyczącą wymaganych dokumentów, sprzętu, warunków przejazdu i pobytu na Curacao.

Uzasadnienie

Zainteresowany byłem wyprawą ze względu na jej **specyfikę – organizowaną dla nurków niepełnosprawnych** oraz informacjami kolegi Zbyszka – nurka wyszkolonego kiedyś przez nas, który uczestniczył w kilku wcześniejszych egzotycznych wyprawach Mniejszego Błękitu i opisywał zakres pomocy na nich nurkom niepełnosprawnym, **w tym na wózkach**. Informacje te potwierdzały się też w mailach i rozmowach telefonicznych z organizatorami.

Jako nurek od 58 lat, instruktor nurkowy i organizator wielu kursów, akcji, obozów i wypraw nurkowych krajowych i zagranicznych, w tym z uczestniczącymi osobami niepełnosprawnymi, ciekawy byłem stosowanych metod oraz chciałem nurkować w atrakcyjnych miejscach korzystając z ułatwień w transporcie, noclegach i nurkowaniach (Patkiewicz, 2012).

Nurkowałem już w Jugosławii, Bułgarii, Grecji, Francji, na Korsyce, we Włoszech, na Sardynii, na Elbie, w Turcji, w Egipcie, w Chorwacji. Uczestniczyłem też kilkakrotnie w nurkowaniach w Bazie Nautyki w Chorwacji w Starym Gradzie na Wyspie Hwar.

Sam jestem osobą niepełnosprawną ruchowo z wysoką amputacją obu nóg (ud) w dzieciństwie (9 lat). Poruszam się na protezach (mały dystans po łatwym terenie) i na wózku.

Pokonując liczne bariery zdobyłem wykształcenie wyższe (mgr matematyki) i tytuł doktora nauk o kulturze fizycznej (Praca doktorska nt. „Związek nurkowania ekstremalnego z jakością życia osób niepełnosprawnych”) oraz realizując swoją pasję nurkowania - kolejne stopnie nurkowe do najwyższego - instruktora państwowego nurkowania M3 KDP/CMAS (1975 r.) i instruktora nurkowania osób niepełnosprawnych MZN KDP/CMAS (2017 r.).

Pracowałem jako informatyk we Wrocławiu w Głównym Urzędzie Statystycznym, Ośrodku Obliczeniowym CPN, adiunkt naukowo-badawczy w Instytucie Automatyki Systemów Energetycznych oraz jako pełnomocnik wojewody wrocławskiego ds. osób niepełnosprawnych i przewodniczący Dolnośląskiej Wojewódzkiej Społecznej Rady do Spraw Osób Niepełnosprawnych przy Marszałku Dolnośląskim.

Mam 250 publikacji naukowych i popularno-naukowych, w tym 46 wydawnictw zwartych. Kilkadziesiąt z nich dotyczy nurkowania (Patkiewicz, 2019).

Obecnie jestem emerytem i działaczem Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem (TWK), prezesem Oddziału Wojewódzkiego TWK we Wrocławiu (od 1990 r.) i wiceprezesem Zarządu Głównego TWK.

Jedną z moich najważniejszych pasji jest nurkowanie. Wypadek miałem jadąc na Basen Olimpijski we Wrocławiu w dzieciństwie w wieku 9 lat. W 1963 roku wstąpiłem do Klubu Płetwonurków „Kaszałot” we Wrocławiu i uzyskałem pierwszy stopień nurka (niższy). Zostałem aktywnym działaczem Klubu i w kolejnych latach zdobywałem kolejne stopnie nurkowe łącznie z instruktorskimi.

Stopnie nurkowe instruktorskie, to:

1970 – instruktor klubowy, to moje wówczas szczytowe osiągnięcie w nurkowaniu, zwłaszcza ze względu na moje kalectwo i związane z tym bariery psychologiczne, prawne, zastrzeżenia i obawy, 1973 – instruktor okręgowy, 1975 – instruktor państwowy (obecnie instruktor M3 KDP/CMAS) i instruktor nurkowania osób niepełnosprawnych MZN KDP/CMAS - 2017.

W ramach działalności nurkowej współzałożyciel, działacz i instruktor Akademickiego Klubu Płetwonurków „Pirania” we Wrocławiu (1968-1982), współzałożyciel (1968) i wiceprzewodniczący Komisji Działalności Podwodnej Zarządu Wojewódzkiego PTTK we Wrocławiu (1978-1981) i jej przewodniczący (1981-1990), a następnie prezes Dolnośląskiego Zespołu Działalności Podwodnej PTTK we Wrocławiu - kontynuatora KDP ZW PTTK (od 1991).

Od 1975 założyciel, prezes, instruktor i kierownik szkolenia Klubu Podwodnego „Nemo” Wrocław. Założyciel i przewodniczący Komisji Działalności Podwodnej PTTK Wrocław-Śródmieście (1977-1992). Członek Komisji Działalności Podwodnej Zarządu Głównego PTTK (1981-1998).

Organizator wielu kursów szkoleniowych, akcji, obozów i wypraw nurkowych krajowych i zagranicznych klubów nurkowych Kaszalot, Pirania, Nemo, Tryton.

Fot. 1. Nurkowanie pod lodem – Wrocław Glinianki Pilczyckie, Akademicki Klub Podwodny „Pirania” - luty 1972. Pierwszy od prawej: Józef Patkiewicz (Fot. Archiwum Józef Patkiewicz).

Fot. 2. Nurkowanie do wraku Francesca di Rimini na głębokości 50 m. Chorwacja'2008 – Adriatyk. Klub Podwodny „Nemo” Wrocław. Pierwszy od prawej Józef Patkiewicz (Fot. Diving Center Pongo)

Działając w „normalnych” klubach pletwonurków zawsze starałem się „wciągać” i szkolić osoby niepełnosprawne. Przez 58 lat „formalnego” nurkowania wyszkoliłem kilkaset osób, w tym też osoby niepełnosprawne. Turystykę podwodną osób niepełnosprawnych upowszechniam też poprzez referaty na konferencjach i publikacje (Patkiewicz, 2012, 2019).

Podstawową wartością i zaletą dla mnie jest dostosowanie programów wypraw pod kątem pokonywania barier architektonicznych, komunikacyjnych, społecznych i finansowych do możliwości osób niepełnosprawnych. Sam podczas wypraw poruszam się na wózku i przy trudniejszym terenie oraz przenoszeniu bagaży i sprzętu potrzebuję pomocy.

Wyjazd

W zgłoszeniu na Wyprawę poinformowałem, że jestem „podwójnie” zaszczepiony przeciw Covid-19, ale w warunkach wyjazdu obowiązkowe było wykonanie testu antygenowego 24 godziny przed wylotem i drugiego na trzeci dzień pobytu na Wyspie.

[Testy które trzeba zrobić przez to PCR i można je zrobić już od 13 w niedziele lub antygenowe które można zrobić od 13 w poniedziałek. Oba testy są dopuszczalne jeżeli są zrobione jako wymaz z nosa lub nosogardzieli].

Wskazano też szereg kwestionariuszy, które trzeba wypełniać od 48 godzin przed wylotem, bo do ich wypełnienia będzie potrzebny wynik testu covidowego, karta płatnicza oraz numer miejsca w samolocie.

[Deklaracja zdrowia holenderska (Passenger Health Declaration), Digital Immigration Card (nr lotu, okres pobytu, miejsce pobytu na Curacao, cel przyjazdu i inne), Government of Curacao PLC Form].

Dojazd do Warszawy

Po zrobieniu testu, wypełnieniu kwestionariuszy i opłaceniu testu na 3 dzień pobytu na Wyspie, umówiliśmy się z kolegą Zbyszkim na wspólny dojazd do Warszawy moim samochodem, skąd z lotniska Chopina miał nastąpić odlot we wtorek 26 października po godzinie 12.00. W samochodzie przewoziłem mój wózek i nasze bagaże.

Wcześniej przez Internet zamówiłem i opłaciłem parking w Warszawie, gdzie zostawia się samochód na okres wyjazdu, a obsługa parkingu dowozi swoim pojazdem na lotnisko i po powrocie przywozi z lotniska na parking do samochodu. Zastrzegłem, że będzie wózek inwalidzki i dwie osoby z bagażami.

Lotnisko w Warszawie

Na lotnisku musieliśmy być we wtorek o godzinie 10.00, gdzie miała się spotkać cała ekipa wyjazdowa. Wyruszyliśmy we wtorek w nocy około godz. 3. Jechaliśmy trasą S8, która miała być już gotowa, ale okazało się jednak, że niezupełnie, nadrobiliśmy dodatkowo około 50 km i w Warszawie na parkingu zjawiliśmy się koło godziny 8. Z parkingu zawieziono nas furgonetką (z wózkiem) na lotnisko i tam usytuowaliśmy się koło wejścia linii lotniczych KLM.

Walizki mamy na 4 kółkach, tak że byliśmy w stanie je dotransportować na miejsce spotkania. Ja poruszam się na wózku, a kolega przy pomocy kuli. Bagaż podręczny mam w plecaku zawieszonym z tyłu wózka. W międzyczasie korzystamy z toalety (przystosowanej) i kafejki lotniskowej. Cały czas nosimy maseczki przeciwepidemiczne. Służby lotniskowe patrolują hale i osobom bez masek zwracają uwagi.

Po pewnym czasie pojawiają się pojedynczy członkowie ekipy i zapoznajemy się. Są bardzo mili, otwarci, kilku na wózkach. Wreszcie dociera reszta ekipy z Krakowa.

Następuje powitanie i krótka odprawa. Bagaże zgrupowane są razem.

Korzystamy z toalety na lotnisku. W samolocie będą raczej trudności w korzystaniu z toalet.

Następnie bagaże ładujemy na lotniskowe wózki transportowe i udajemy się na odprawę bagaży. W załadunku bagaży i przewoźnie wózków pomagają sprawni członkowie ekipy.

Osoby na wózkach omijają bramki z czujnikami, ale bagaże osobiste są prześwietlane na taśmie transportowej a wózki i ludzie dokładnie badani czujnikami elektronicznymi i dotykowo.

Plan lotu: holenderskie Linie Lotnicze KLM; 26.10.2021, przelot Warszawa – Amsterdam około 2 godziny, przerwa około 1 godziny i przelot Amsterdam – Curacao około 10 godzin.

Plan powrotu, to również holenderskie Linie Lotnicze KLM; wylot 3.11.2021, przelot Amsterdam – Curacao około 10 godzin, przerwa około 4 godziny, przelot Amsterdam - Warszawa około 2 godziny (w Warszawie 4.11.2021 około 16.10).

Samolot

„Wózkowicze” „rękawami” dojeżdżają do drzwi samolotu, gdzie pasażerowie wózków przesiadają się na składane wózki inwalidzkie pokładowe, które są dostosowane do szerokości przejść na pokładzie, i przez personel dowożeni na swoje miejsca. Wózki osobiste przekazywane są do ładowni samolotu. Akcja załadowania wózkowiczów na pokład odbywa się na początku, przed wejściem reszty pasażerów. Akcja opuszczenia samolotu odbywa się natomiast na końcu, po wyjściu innych pasażerów. Personel przewozi wózkowiczów na wózkach pokładowych do wyjścia samolotu, gdzie przesiadają się oni na podstawione ich osobiste wózki. Dalej wózkowicze poruszają się samodzielnie lub z pomocą osób towarzyszących.

Na trasie Warszawa – Amsterdam lecimy samolotami Embraer 190, a na trasie Amsterdam – Curacao samolotami Boeing 777.

Warunki dla osób niepełnosprawnych w holenderskich Liniach Lotniczych KLM

Na lotnisku

Na każdym lotnisku dostępne są wózki inwalidzkie służące do przemieszczania się pomiędzy stanowiskiem odprawy a bramkami oraz do użytku po przylocie. Nasze wózki nie są przystosowane do ręcznej obsługi, więc musi go pchać pracownik obsługi lub Twoja osoba towarzysząca.

Wchodzenie i opuszczanie pokładu samolotu

Nasi agenci pomogą wejść na pokład i go opuścić. Można wejść na pokład przed innymi pasażerami. Ze względów bezpieczeństwa można zostać poproszonym(-ą), aby opuścić pokład jako ostatni(-a).

Na pokładzie wszystkich samolotów KLM i KLM Cityhopper dostępne są składane wózki inwalidzkie, które są dostosowane do szerokości przejść na pokładzie.

Pomoc indywidualna

W zależności od rodzaju pomocy, której potrzeba podczas podróży, konieczne może być podróżowanie z osobą towarzyszącą lub z asystentem.

Mimo że personel pokładowy pomoże w korzystaniu z pokładowego wózka inwalidzkiego, nie może podnosić, przenosić ani asystować podczas korzystania z toalety. Personel pokładowy nie może asystować także w jedzeniu lub czynnościach medycznych. Jeśli potrzeba tego rodzaju pomocy podczas lotu, trzeba samodzielnie zorganizować sobie pomoc osoby towarzyszącej.

Usługi na pokładzie

- *Toalety na pokładzie samolotów KLM są wyposażone w uchwyty.*
- *Toalety dostępne dla wózków inwalidzkich znajdują się na pokładzie samolotów KLM Boeing 777, Boeing 787 i Airbus A330. Samoloty KLM Boeing 737, Boeing 747 i Embraer 190 są wyposażone w składaną zasłonę, dzięki której można zwiększyć powierzchnię toalety.*
- *Na pokładzie miejsca przy przejściu i w środkowym rzędzie są wyposażone w ruchome podłokietniki, dzięki którym można łatwo dostać się na swoje miejsce*

[]

Lotnisko Amsterdam

Lotnisko Amsterdam, to olbrzymi labirynt korytarzy, pięter, windy, ruchome chodniki. Pomagają też przewozić pasażerów po lotnisku kilkusobowe wózki elektryczne prowadzone przez kierowcę lotniska.

W samolocie Boeing 777 rozkład miejsc w klasie Economy, to dziesięć foteli w rzędzie, rozkład 3-4-3, średni odstęp między siedzeniami 79 cm, kilkadziesiąt rzędów. Wózki pokładowe ledwie mieszczą się między rzędami foteli. Podczas przewożenia trzeba trzymać ręce skrzyżowane na piersiach.

Na fotelach bardzo ciasno. Z sąsiadem „zakładamy” się ramionami. Przy tej ciasnocie nie śmiałem korzystać z toalety w czasie lotu. Niektórzy wózkowicze korzystają dyskretnie ze specjalnych butelek.

Fot. 3. „Skrzydło” - widok z okienka Boeing 777 na lotnisku. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Józef Patkiewicz).

Fot. 4. „Curacao”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Józef Patkiewicz).

Curacao

Lądujemy na lotnisku na Curacao. Kłopot, bo urządzenie u strażnika w bramce nie może odczytać mojego kodu obrazkowego na oświadczeniu PLC Form. Widocznie drukarka niedokładnie wydrukowała kod. Wypełniam nowe oświadczenie na miejscu. Na nim między innymi informacje zdrowotne i o kontaktach z COVID-19.

Pierwsze „kroki” po odprawie do toalety!

Miasto to Willemstad.

Z lotniska ekipa przewożona jest autokarem i picapem do hotelu LIONS DIVE. Ja z dwójką wózkowiczów jedziemy w kabinie pikapa, a nasze wózki na „pace”.

Hotel LIONS DIVE

Hotel to kompleks budynków z dwoma basenami rozłożony równolegle do brzegu morza. Między morzem a hotelem szereg restauracyjek i plaże.

Fot. 5. „U podnóża Hotelu”. Wyprawa Curacao 2021. Autor pierwszy od lewej (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Mieszkamy z kolegą w obszernym pokoju z dwoma łóżami i łazienką. Swobodnie można się poruszać na wózku.

W pakiecie mamy noclegi ze śniadaniem, reszta posiłków we własnym zakresie. Śniadanie jest w restauracji u podnóża hotelu. Prowadzi do niej stromy zjazd. Pierwszy raz zjeżdżam po nim, ale zahamowane koła ślizgają się po drewnianej powierzchni, wózek wpada w poślizg, muszę manewrować i halsować. Potem wynajduję okrężną, dalszą ale łagodniejszą drogę przez labirynty hotelu i cały czas z niej korzystam.

Fot. 6. „Część naszej ekipy nurkowej w restauracji”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Wieczorami spotkania integracyjne nad basenami lub na plaży. Podczas tych spotkań udaje mi się przeprowadzać krótkie wywiady z nurkami i członkami kadry. Tematyka, to niepełnosprawność a nurkowanie, bariery i ich pokonywanie, doświadczenia i kariera nurkowa, wrażenia pod wodą i na lądzie.

Fot. 7. „Wieczór”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 8. „Spotkanie integracyjne”. Wyprawa Curacao 2021. Autor drugi od lewej (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 9. „Spotkanie integracyjne”. Wyprawa Curacao 2021. Autor drugi od lewej. (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 10. „Spotkanie integracyjne”. Wyprawa Curacao 2021. Autor pierwszy od lewej. (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Śniadania

Śniadanie jest przygotowywane w postaci „stołu szwedzkiego”. Potrawy wystawione są na ladzie wewnątrz pawilonu. Stoliki poustawiane są na zewnątrz na piasku. Do pawilonu prowadzi drewniany chodnik, lekko pod górkę. Wybieram stolik najbliżej drewnianego traktu, aby maksymalnie skrócić odległość przejazdu wózkiem po piasku. Dołącza do mnie kolega wózkowicz z dwójką swoich rodziców. Trzymamy się razem przy następnych śniadaniach. Rodzice pomagają przynosić nam potrawy z pawilonu na stolik. Gdy akurat jem samotnie, to pomagają w przenoszeniu posiłków członkowie ekipy, personel restauracji lub poproszeni inni goście restauracji.

Test antygenowy „trzeciego dnia”, przeprowadzony w Hotelu na Curacao, zaliczam pomyślnie!

Nurkowanie

Baza nurkowa jest niedaleko restauracji. Przy pomostach zacumowane stateczki nurkowe. Odprawa przed nurkowaniem i pobranie ciężarków ołowianych na balast do kamizelek. Ja używam aż 10 kg.

W bazie oprócz hali z kompresorami i butlami nurkowymi jest wygodna przechowalnia – wieszaki na skafandry i kamizelki, a obok szafeczki zamykane na klucz na drobny sprzęt nurkowy.

Zaokrętowanie – butle nurkowe i torby ze sprzętem pomagają załadować na statek członkowie ekipy i personel bazy oraz załoga statku.

Stateczek wygodny, dużo miejsca pośrodku pokładu, a przy burtach ławy ze stanowiskami na butle nurkowe. Siedzi się przy swojej „uzbrojonej” butli – na butlę nałożona kamizelka i automat oddechowy. Kilka wózków zabiera się też na pokład. Na statku około dwudziestu osób.

Fot. 11. „Ekipa na pomoście, w tyle statki nurkowej”. Wyprawa Curacao 2021. Autor trzeci od prawej (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”)

Fot. 12. „Odprawa przed nurkowaniem”. Wyprawa Curacao 2021. W głębi drugi od lewej siedzący w szarej koszulce - Autor (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 13. „Statki nurkowe”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 14. „Zaokrętowanie na nurkowanie”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 15. „Na pokładzie”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 16. „Skok do wody”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Nurkowie „zależni”

Statek wypływa z portu i po kilkudziesięciu minutach dociera na miejsce nurkowania. Krótka odprawa na temat przebiegu nurkowania w tym miejscu, trasa nurkowania, ciekawe miejsca i okazy, podział na pary i grupy nurkujących. Pary nurków pływają w ramach większych grup. Całą grupę obserwuje pod wodą pływający z tyłu nurek z kadry.

Część nurków niepełnosprawnych wymaga przy nurkowaniu asystenta, który im towarzyszy i pomaga obsługiwać sprzęt nurkowy – wyrównywać pływalność, regulując ciśnienie w kamizelce, wyrównywać ciśnienie w masce. Nazywam ich nurkami „zależnymi”.

Asystenci z niektórymi nurkami są w ciągłym kontakcie fizycznym, a niektórym tylko towarzyszą bacznie ich obserwując. Asystenci też wymieniają między sobą podopiecznych, co sprawia, że stają się „uniwersalni” i mogą asystować dowolnemu nurkowi. Jest to też istotne przy prowadzeniu szkolenia nurkowego pod wodą.

Fot. 17. „Nurek „zależny” z asystentem”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Fot. 18. „Nurkowie „zależni” z asystentami”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

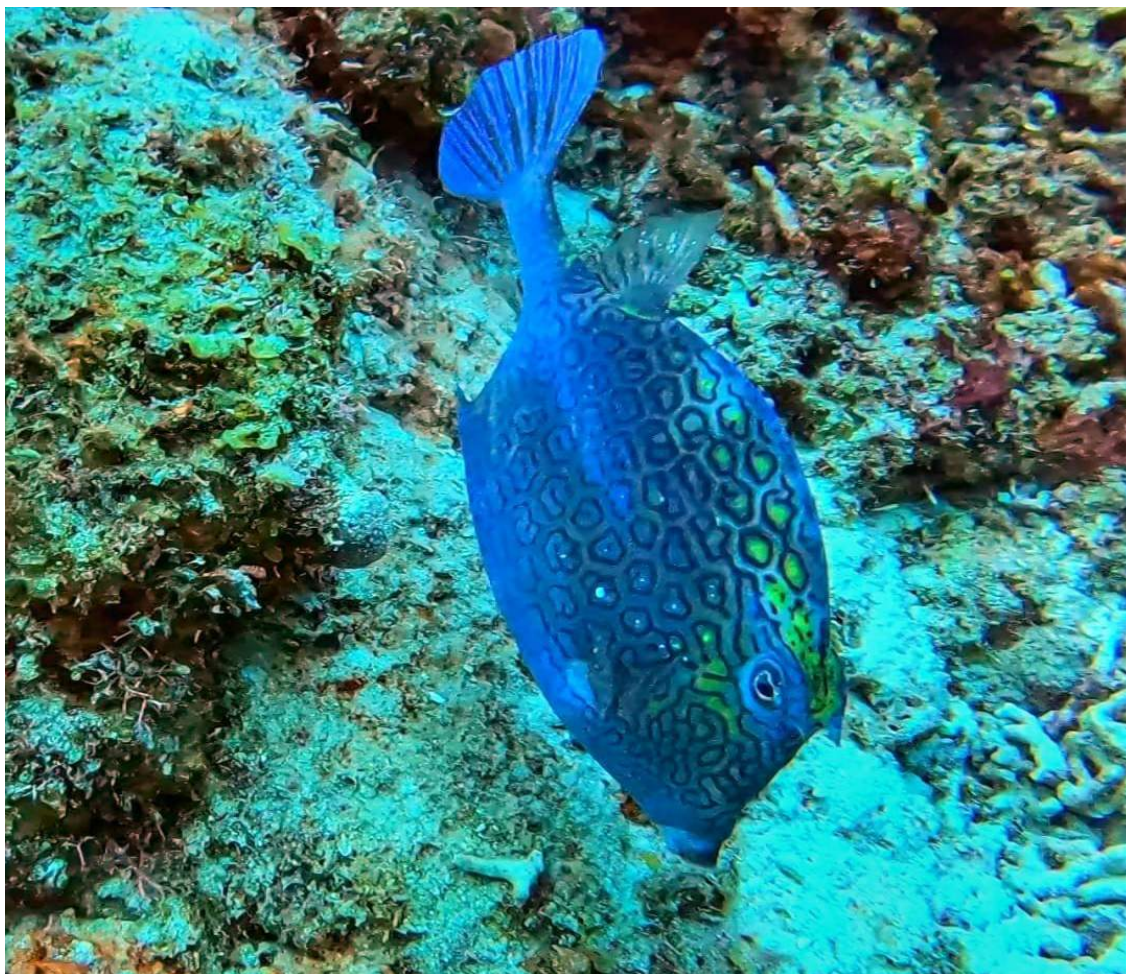

Fot. 19. „Nurek „zależny” z asystentem”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Nurkujemy jak w akwarium, oglądamy „na żywo” egzotyczne okazy fauny podwodnej - to przecież słynne Morze Karaibskie.

Podczas rejsu statkiem odbywają się dwa nurkowania w różnych miejscach.

Przy wejściu do wody w sprzęcie nurkowym pomagają członkowie kadry, asystenci i załoga statku. Tak samo przy wejściu na statek po nurkowaniu. Sprzęt nurkowy waży około 20 kilogramów, a często więcej.

Fot. 20. „W Morzu Karaibskim”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Fot. 21. „W Morzu Karaibskim”. Na pierwszym planie Józef Patkiewicz. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Fot. 22. „W Morzu Karaibskim – Płaszczka Promień orła ([Eagle ray](#))”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Fot. 23. „W Morzu Karaibskim – Żółw (Green turtle)”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Fot. 24. „W Morzu Karaibskim – [Murena cętkowana \(Spotted moray eel\)](#)”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Fot. 25. „W Morzu Karaibskim – Konik morski (Sea horse)”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Fot. 26. „W Morzu Karaibskim – Krewetka boksująca (Banded coral shrimp)”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Fot. 27. „W Morzu Karaibskim – Wrak”. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Turtle & Ray Production).

Wycieczka do Willemstad

Program turystyczny Wyprawy uzupełniła autokarowa wycieczka do miasta Willemstad. Po objęździe miasta z przewodnikiem i wizytacji w Wytwórni Likierów parkujemy w centrum i kręcimy się po okolicy. Wózkowicze pojawiają się w sklepach.

Ja wjeżdżam na Most Pontonowy i podziwiam kolorowe kamieniczki wzdłuż wybrzeża.

Fot. 28. „To część naszej ekipy”. Wycieczka do Willemstad. Wyprawa Curacao 2021. Drugi od lewej Autor (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 29. „Wycieczkowicze”. Wycieczka do Willemstad. Wyprawa Curacao 2021. Autor pierwszy od lewej na wózku (Fot. WhatsApp – „Mniejszy Błękit”).

Fot. 30. „Most Pontonowy”. Wycieczka do Willemstad. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Józef Patkiewicz).

Fot. 31. „Most”. Wycieczka do Willemstad. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Józef Patkiewicz).

Fot. 32. „Kamieniczki w Willemstad”. Wycieczka do Willemstad. Wyprawa Curacao 2021 (Fot. Józef Patkiewicz).

Uwagę moją zwraca duża samodzielność i pewność nurkowania kilku wózkowiczów z bezwładnymi nogami, na łądzie „przykuty” do wózka. Jest to efekt dobrego wyszkolenia nurkowego.

Podziw wzbudza zaangażowanie asystentów i umiejętność pomocy „zależnym” niepełnosprawnym nurkom pod wodą. Czasem nakierowują oni nurków na ciekawe okazy. W niektórych wypadkach pozostawiają im pewną swobodę. Sami asystenci, ze względu na baczenie na podopiecznych, mają trochę ograniczone możliwości swobodnego obserwowania ciekawostek w otoczeniu. Jest to niestety też stała przypadłość instruktorów nurkowych.

Obserwacje zachowania pod wodą par asystentów ze swoimi „zależnymi” nurkami, wskazują na świetne wyszkolenie nurkowe asystentów i ich empatię do podopiecznych. Ta empatia jest również charakterystyczna u całej kadry i członków Wyprawy.

Podobne relacje zaobserwowałem podczas naszych ćwiczeń Klubu Podwodnego „Nemo” takich par na basenach, na akcjach i obozach nurkowych. Prezentowaliśmy takie pary na pokazach nurkowych podczas kilku Konferencji Naukowych „Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych - ARON” (ARON 2005 i 2007 r.), zorganizowanych przez Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, Akademię Wychowania Fizycznego we Wrocławiu i Zrzeszenie Sportowców Niepełnosprawnych „Start” we Wrocławiu.

Fot. 33. „Osoba bez obu rąk z partnerem nurkowym”. Pokazy nurkowe KP „Nemo”. Konferencja Naukowa ARON 2005 (Fot. Archiwum Józef Patkiewicz).

Fot. 34. „Osoba niepełnosprawna z partnerem nurkowym”. Pokazy nurkowe KP „Nemo”. Konferencja Naukowa ARON 2007 (Fot. Archiwum Józef Patkiewicz).

Fot. 35. Ćwiczenia nurkowe ze skuterem podwodnym na basenie AWF-Wrocław – osoba niepełnosprawna – tetraplegik z asystentem. Organizator: Klub Podwodny „Nemo” i Centrum Nurkowe MDT, Wrocław 29.11.2012 (Fot. Archiwum Józef Patkiewicz).

Wnioski

1. Dobra organizacja i dostosowanie programu umożliwia osobom niepełnosprawnym udział w wycieczkach krajowych i zagranicznych mimo występujących licznych barier architektonicznych, urbanistycznych, transportowych, komunikacyjnych, sprzętowych, finansowych, psychologicznych, informacyjnych oraz pandemii.
2. Niepełnosprawni nurkowie mają możliwość uprawiania swej pasji nawet podczas egzotycznych wypraw nurkowych na akwenach całego świata.
3. Warunkiem nurkowań osób niepełnosprawnych jest dobre odpowiednie przeszkolenie nurkowe oraz kadra doświadczonych organizatorów.
4. Mimo coraz bardziej dostosowywanemu na całym świecie środowisku do potrzeb osób niepełnosprawnych, konieczne jest sprawdzanie i wybór miejsc odpowiednich dla poszczególnych rodzajów niepełnosprawności oraz pomoc asystentów.
5. Nautica Travel & Adventure i Fundacja Mniejszy Błękit im. Asi Kułakowskiej zapewniają odpowiednie warunki wypraw nurkowych osób niepełnosprawnych i posiadają świetnie wyszkoloną kadrę nurkową, asystentów oraz empatię do podopiecznych.

Streszczenie

Autor, sam wieloletni nurek, instruktor i działacz nurkowy, analizuje problemy nurkowania osób niepełnosprawnych przy okazji osobistej relacji z wyprawy nurkowej polskich niepełnosprawnych nurków na Curacao w 2021 roku, zorganizowanej w okresie pandemii koronawirusa.

Przedstawia metody organizacji wypraw i akcji nurkowych osób niepełnosprawnych, mimo występujących licznych barier architektonicznych, urbanistycznych, transportowych, komunikacyjnych, sprzętowych, finansowych, psychologicznych, informacyjnych, w tym też pandemii.

CURACAO MISSION

Despite the pandemic - A diving expedition of Polish disabled divers to Curacao - 2021

Keywords: disability, activity, diving

Summary

The author, himself a long-time diver, instructor and diving activist, analyzes the diving problems of disabled people on the occasion of a personal account of the diving expedition of Polish disabled divers to Curacao in 2021, organized during the coronavirus pandemic.

It presents the methods of organizing trips and diving campaigns for people with disabilities, despite numerous architectural, urban, transport, communication, equipment, financial, psychological and information barriers, including a pandemic.

PIŚMIENNICTWO

Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „POMOST”, 1-4/2006, 1-4/2007, 1-4/2008, 1-4/2011, 1/2015, 1/2016, 1-2/2017, 1/2018, 1-2/2019, 1/2020, 1/2021.

Bolach, E. (2004). *Nurkowanie jako jedna z form aktywności ruchowej osób niepełnosprawnych*. [w:] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J., Kiczko A. [red], Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych. Typoscript, TWK-Wrocław, AWF-Wrocław, 43–54.

Dąbrowski, A., Korneluk, J. (2011). *Nurkowanie swobodne – ekstremalna forma rekreacji*. Wychowanie Fizyczne i Zdrowie 2011 (7), 9-14.

Jan (Patkiewicz Józef) (1974). *Jan przewycięża zły los*. [w:] Czyżewski K., Hora Z., Klęska, nadzieja, życie, Ossolineum, 159-193.

Jethon, Z. (2005). *Oxidative stress, apoptosis, and stress proteins*. Polish Hyperbaric Research 2005, 1, 7-13.

O nas. (2022). Komisja Działalności Podwodnej PTTK. cmas.pl/kdp-info.

Patkiewicz, J. (1974). *Jesteśmy tutaj - inwalida a społeczeństwo*. Nowy Medyk, Nr 13 VII-VIII 1974.

Patkiewicz, J. (1987-1). *Bariery aktywności sportowo-turystycznej młodzieży niepełnosprawnej*. [w:] Krajoznawstwo i turystyka dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, Materiały z I Ogólnopolskiego Sejmiku Krajoznawczego PTTK nt. Turystyka dzieci niepełnosprawnych w Policach k. Szczecina 2-3.05.1987, PTTK – Warszawa, 1987, s.35-44.

Patkiewicz, J. (1987-2). *Niepełnosprawni na szlaku*. ZW PTTK Wrocław, Na Szlaku, Nr 4, 1987, 10.

Patkiewicz, J. (1987-3). *Turystyka*. Życie i Zdrowie, Nr 347, 1987.

Patkiewicz, J. (1988). *Turystyka młodzieży niepełnosprawnej*. ZW PTTK Wrocław, Na Szlaku, Nr 1/7, 1988.

Patkiewicz, J. (1993). *Od uczestnika do organizatora*. Serce i Troska, 10, 1993, 6.

Patkiewicz, J. (1994-1). *Aktywność sportowo-turystyczna osób niepełnosprawnych - skuteczna forma rehabilitacji*. Warsztat Terapii Zajęciowej, Nr 1, 1994, 29-33.

Patkiewicz, J. (1994-2). *Rola organizacji społecznych działających na rzecz osób niepełnosprawnych*. Fizjoterapia, T.2, Nr 2, 1994, s. 4.

Patkiewicz, J. (1995-1). *Norweski handicamp*. Tacy Sami, Nr 3, 1995.

Patkiewicz, J. (1995-2). *Obozy rehabilitacyjne*. Fizjoterapia, III T, Nr 2, 1995.

Patkiewicz, J. (1997-1). *Niekonwencjonalne formy rehabilitacji osób niepełnosprawnych poprzez turystykę kwalifikowaną*. [w:] Patkiewicz J. (red.), Formy rehabilitacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej - XX Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Wrocław, 125-132.

Patkiewicz, J. (1997-2). *XX Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka - Formy rehabilitacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej*. [w:] Patkiewicz J. (red.), Formy rehabilitacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej - XX Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem, 7-12.

Patkiewicz, J. (1998-1). *Jak pokonywać bariery aktywności sportowo-turystycznej dzieci i młodzieży niepełnosprawnej*. [w:] Patkiewicz J. (red.), Problemy barier rozwoju dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, 95-104.

Patkiewicz, J. (1998-2). *Naprawdę wypoczywać - to znaczy męczyć się*. Trójkąt, Nr 4/98, sierpień 1998, 19-20.

Patkiewicz, J. (1998-3). *Pojęcie bariera w życiu osób niepełnosprawnych*. [w:] Patkiewicz J. (red.), Problemy barier rozwoju dzieci i młodzieży niepełnosprawnej - XXI Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, 11-18.

Patkiewicz, J. (1999-1). *Nie marnować czasu wolnego*. Słowo Polskie Nr 10 (11), 5.10.1999, Pomocna Dłoń.

Patkiewicz, J. (1999-2). *Rekreacja i turystyka osób niepełnosprawnych*. [w:] Patkiewicz J. (red.) *Udział rodziny w kompleksowej rehabilitacji i życiu dzieci i młodzieży niepełnosprawnej* - XXIII Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, 187-188.

Patkiewicz, J. (1999-3). *Samochód jako czynnik społecznej integracji osób niepełnosprawnych*. II Konferencja Naukowa *Rozwój środków lokomocji dla osób niepełnosprawnych* LON'99, Krynica 12-14.05.1999, PK-B PRO-MO - Kraków, Komisja Inżynierii Rehabilitacyjnej PAN - Poznań, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem - Warszawa, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 137-145.

Patkiewicz, J. (2000). *Turystyka osób niepełnosprawnych*. Mandragora, Nr 5 (16), październik-grudzień 2000, 9-10.

Patkiewicz, J. (2002-1). *Ekstremalne formy turystyki osób niepełnosprawnych na przykładzie nurkowania i żeglarstwa*. [w:] Kochańczyk T. (red.), *Rekreacja ruchowa i turystyka osób niepełnosprawnych*, ZG TKKF, 36-39.

Patkiewicz, J. (2002-2). *Przegląd rodzajów aktywności sportowo-turystycznej osób niepełnosprawnych w Polskim Towarzystwie Walki z Kalectwem we Wrocławiu*. Seminarium Programowe ZG TKKF „Rekreacja ruchowa i turystyka osób niepełnosprawnych”, Władysławowo, 6-10.05.2002.

Patkiewicz, J. (2002-3). *Specyfika organizacji turystyki osób niepełnosprawnych*. [w:] Kochańczyk T. (red.), *Rekreacja ruchowa i turystyka osób niepełnosprawnych*, ZG TKKF, 25-35.

Patkiewicz, J. (2003-1). *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*. Serce i Troska, Nr 6/2003 (73), Z Życia TWK, Nr 6(28), 2003, s. VII.

Patkiewicz, J. (2003-2). *ARON - Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*. [w:] Patkiewicz J. (red.) *Partnerstwo osób niepełnosprawnych w rekreacji, turystyce i sporcie – My Europejczycy – Wrocław 2003*, TWK-Wrocław.

Patkiewicz, J. (2003-3). *Turystyka wodna*. Regionalny Oddział PTTK Białystok.

Patkiewicz, J. (2004-1). *Bariery aktywności ruchowej osób niepełnosprawnych*. [w:] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J., Kiczko A. (red.) *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*, TWK-Wrocław, 19-30.

Patkiewicz, J. (2004-2). *Ekstremalne formy turystyki osób niepełnosprawnych*. [w:] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J., Kiczko A. (red.) *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*, TWK-Wrocław, 99-106.

Patkiewicz, J. (2005). *Granice turystyki osób niepełnosprawnych*. [w:] Midura F., Żbikowski J. (red.), *Krajoznawstwo i turystyka osób niepełnosprawnych*, PWSZ Biała Podlaska, 93-104.

Patkiewicz, J. (2006-1). *50-lecie Komisji Działalności Podwodnej PTTK*. [w:] „POMOST” Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk Nr 2/2006, 22-23.

Patkiewicz, J. (2006-2). *Podwodny Mikołaj*. [w:] „POMOST” Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk Nr 4/2006, 9-12.

Patkiewicz, J. (2006-3). *Problemy i bariery aktywności ruchowej osób niepełnosprawnych*. [w:] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J. (red.) *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych - Tom 2*, TWK-Wrocław, 11-15.

Patkiewicz, J. (2006-4). *Zagrożenia w turystyce osób niepełnosprawnych*. [w:] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J. (red.) *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych - Tom 2*, TWK-Wrocław, 233-238.

Patkiewicz, J. (2007-1). *Aktywność turystyczno-krajoznawcza osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku – formy organizacji turystyki (1)*. Pomost, 3/2007 (7), 12-19.

Patkiewicz, J. (2007-2). *Aktywność turystyczno-krajoznawcza osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku – popularyzacja i szkolenia (2)*. Pomost, 4/2007 (8), 8-15.

Patkiewicz, J. (2007-3). *Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla Każdego” Wrocław 21-23.09.2007*. Pomost, 3/2007 (7), 6-9.

Patkiewicz, J. (2007-4). *Partnerstwo osób niepełnosprawnych*. TWK-Wrocław.

Patkiewicz, J. (2007-5). *Sympozjum „Turystyka dla Każdego”*. [w:] „POMOST” Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk Nr 1/2007, 18-19.

Patkiewicz, J. (2008-1). *Formy rozwiązywania problemów osób niepełnosprawnych przez organizacje pozarządowe w Polsce*. [w:] „Wostok-Bielaruś-Zapad. Sotrudnicestwo po problemam formirowanija i ukreplenija zdorowia”, Czast 2, Ministerstwo Obrazowanija Respubliki Bielaruś U. O. „Brestowskij Gosudarstwiennyj Uniwersitiet im. A. S. Puszkina”, „Altiernatiwa” Briestr, 2008, 35-38.

Patkiewicz, J. (2008-2). *Rola organizacji pozarządowych zajmujących się osobami niepełnosprawnymi w edukacji społeczeństwa w Polsce*. [w:] „Wostok-Bielaruś-Zapad. Sotrudnicestwo po problemam formirowanija i ukreplenija zdorowia”, Czast 2, Ministerstwo Obrazowanija Respubliki Bielaruś U. O. „Brestowskij Gosudarstwiennyj Uniwersitiet im. A. S. Puszkina”, „Altiernatiwa” Briestr, 2008, 38-43.

Patkiewicz, J. (2011-1). *Edukacja - Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. „Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych” – ARON’2010*. Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost” 3, 2011, 4-6.

Patkiewicz, J. (2011-2). *Opracowanie i wdrożenie programu edukacji prozdrowotnej oraz propagowania roli biotechnologii w społeczeństwie począwszy od wieku przedszkolnego*. [w:] Hanuza J., Cibis E., Miśkiewicz T., Ziółkowski P. (red.) *Identyfikacja potencjału i zasobów Dolnego Śląska w obszarze nauka i technologie na rzecz poprawy jakości życia (Quality of Life) oraz wytyczenie przyszłych kierunków rozwoju. Badania metodami*

foresight. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 2011, Załącznik A 17, 100-103.

Patkiewicz, J. (2011-3). *Wdrożenie systemu monitorowania i kontroli zgodności z wymaganiami Prawa Osób Niepełnosprawnych do leczenia, zatrudnienia, rehabilitacji i pełnego uczestnictwa w życiu społecznym (karta praw osób niepełnosprawnych)*. [w:] Hanuza J., Cibis E., Miśkiewicz T., Ziółkowski P. (red.) Identyfikacja potencjału i zasobów Dolnego Śląska w obszarze nauka i technologie na rzecz poprawy jakości życia (Quality of Life) oraz wytyczenie przyszłych kierunków rozwoju. Badania metodami foresight. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 2011, Załącznik A 8, 50-59.

Patkiewicz, J. (2012-1). *Pół wieku pasji nurkowej osób niepełnosprawnych 1963 -2013*. TWK-Wrocław.

Patkiewicz, J. (2012-2). *Wybrane aspekty edukacji kadry turystyki osób niepełnosprawnych*. [w:] Bolach E., Migasiewicz J., Popowczak M., Rokita A. (red.), Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 39, AWF-Wrocław, 47-56.

Patkiewicz, J. (2015-1). *Specyfika nurkowania osób niepełnosprawnych (The specificity of diving of the disabled)*. Fizjoterapia 2015, 23, 3, 34-39, ISSN 1230-8323, Nr DOI: 10.1515/physio-2015-00.

Patkiewicz, J. (2015-2). *Związek nurkowania ekstremalnego z jakością życia osób niepełnosprawnych*. TWK-Wrocław.

Patkiewicz, J. (2016). *VIII Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. „Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych”*. [w:] Biuletyn osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost” 2016, 1, 19-24.

Patkiewicz, J. (2018). *Adaptacja nurkowania dla osób z niepełnosprawnością*. [w:] Patkiewicz J. (red.) Medyczne, psychologiczne i społeczne czynniki jakości życia osób niepełnosprawnych i ich rodzin. TWK-Wrocław, 148-165.

Patkiewicz, J. (2019-1). *Dzienniki 1953 – 2019*. Józef Patkiewicz.

Patkiewicz, J. (2019-2). *Miejsce organizacji pozarządowych osób niepełnosprawnych w przestrzeni społecznej*. [w:] Patkiewicz J. (red.) Miejsce osób niepełnosprawnych w przestrzeni społecznej. TWK-Wrocław, 7-40.

Patkiewicz, J. (red.). (2003). *Partnerstwo osób niepełnosprawnych w rekreacji, turystyce i sporcie – My Europejczycy – Wrocław 2003*. TWK-Wrocław.

Samoląg, A., Wierzbicka-Damska, I., Jethon, Z., Murawska-Ciałowicz, E., Zawadzki, M., Olszański, R. (2005). *Wpływ ekspozycji hiperbarycznej na głębokość 30 i 60 metrów na zdolność utrzymywania stabilnej postawy ciała: doniesienie wstępne*. [w:] Kitowski Z., Lisowski J. (red. nauk.), Perspektywy i rozwój systemów ratownictwa, bezpieczeństwa i obronności w XXI wieku. Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte Gdynia, 110-119.

Sapilak, B. J., Steciwko, B. (2003). *Zagrożenia zdrowia w sportach nurkowych - patomechanizm, zapobieganie, zasady postępowania lekarskiego*. Cz. 2. Polska Medycyna Rodzinna. t.5, z.1, 2003, 63-69.